

AMERİKAN KİTLE İLETİŞİM SOSYOLOJİSİNDE VE İNGİLİZ KÜLTÜREL ÇALIŞMALARINDA “KİTLELER” SORUNUNA YAKLAŞIM¹

Goshgar Baylarov, Jomard Rustamli

Dr. Adayı, Ankara Üniversitesi, goshgar.baylarov@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5411-1959

Yüksek Lisans öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, jomardrustamly@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8157-8303

Makale Bilgisi

Özet

Makale Tarihsel Süreci:

Geliş Tarihi:08/12/2022

Düzeltilme Tarihi:27/12/2022

Kabul Tarihi:30/12/2022

Anahtar Kelimeler: Kitle,
İletişim, Sosyoloji

JEL Kodları:D83,Z00,Z13

Çalışma üç bölüm olarak ele alınacaktır. Araştırmanın birinci bölümünde öncelikle kitle toplumu kavramı incelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümde ise Amerikan Kitle İletişim Sosyolojisinde “Kitleler” Sorununa değinilecektir. Amerikan kitle iletişim sosyolojisinin Lazarsfeld, Cantril, Herzog, Merton, Katz gibi meşhur üyelerinin “kitleler” sorununu nasıl ele aldıklarına ilişkin genel bir inceleme ortaya konulacaktır. Son olarak çalışmanın üçüncü bölümünde İngiliz Edebiyatı ve Kültürel Çalışmalarında Kitleler Sorunu incelenecektir. Yirminci yüzyılın başlarında İngiltere, Avrupa'nın diğer ülkelerinden ve ABD'den farklı olarak kendisinin sosyolojisini geliştirememiştir. Almanya'da bu boşluğu Weber, Fransa'da Durkheim, İtalya'da Pareto, Amerika Birleşik Devletleri'nde Parsons doldurmuştur. İngiltere'de ise bu boşluğun Leavis, Hoggart, Williams, Hall gibi kuramcılarının çalışmalarında nasıl doldurulduğu, kitleleri anlatma biçimleri, soruna nasıl yaklaştıkları ve bu konuya ilişkin yaptıkları çalışmalar değerlendirilecektir.

APPROACH TO THE PROBLEM OF “MASS” IN AMERICAN MASS COMMUNICATION SOCIOLOGY AND BRITISH CULTURAL STUDIES

Article Info

Abstract

Article history:

Received:08/12/2022

Revised: 27/12/2022

Accepted: 30/12/2022

Keywords: Mass,
Communication, Sociology

JEL Codes: D83,Z00,Z13

This study consists of three parts. Firstly, we will examine the concept of mass society will be examined. In the second part of the study, the problem of “masses” in American Sociology of Mass Media will be discussed. For this reason, a general examination of how the famous members of the American sociology of mass communication such as Lazarsfeld, Cantril, Herzog, Merton, Katz managed the problem of “masses” will be presented. Finally, the problem of masses in British literature and cultural studies will be examined. At the beginning of the twentieth century, England, unlike other European countries and the USA, could not develop its own sociology. This gap was filled by Weber in Germany, Durkheim in France, Pareto in Italy, and Parsons in the United States. In England, how this gap is filled in the works of theorists such as Leavis, Hoggart, Williams, Hall, the way they describe the masses, how they approach the problem and their studies on this subject will be evaluated.

¹ Baylarov, G. ve Rustamli, J. (2022). Amerikan Kitle İletişim Sosyolojisinde ve İngiliz Kültürel Çalışmalarında “Kitleler” Sorununa Yaklaşım, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi*, 3, (2), 125-136.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kıta Avrupası'nda ortaya çıkan toplumsal, ekonomik ve politik sorunlar sebebiyle, özellikle faşizm ve nasyonal sosyalizmin yükselişi ile milyonlarca insan “Yeni Dünya” arayışıyla Amerika'ya göç etmiştir.

1929 yılında ABD'de başlayan “Büyük Bunalım” sadece Amerika kıtasında değil Avrupa'da da büyük bir ekonomik krize sebep olmuştur. Bu kriz her ne kadar Amerikan ekonomisini kötü etkilese de Avrupa'yı daha derinden sarsmıştır. Her iki kıtada işsizlik rakamları hızla artmış ve bunun sonucunda kitlesel sorunlar gün yüzüne çıkmıştır.

Bu toplumsal sorunlar nedeniyle Kıta Avrupası'nda yaşayan entelektüellerin de büyük bir kısmı ABD'ye göçmek zorunda kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş sırasında Kıta Avrupası'ndan farklı olarak İngiltere, politik ve ideolojik açıdan daha güvenilir konumda olduğu için Avrupa'nın diğer ülkelerinden olan entelektüellerin bir kısmı, özellikle muhafazakâr entelektüeller buraya göç etmiştir.

Bu dönemde ABD farklı kültür ve inançlardan olan kitlelere ev sahipliği yaptığı için burada “kitleler” sorunu daha kabarık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu sebeptendir ki “kitleler” sorununa ilişkin ilk sosyolojik çalışmalar ABD'de yapılmıştır.

İngiltere'de ise daha çok işçi sınıfının sorunlarından bahseden kültürel çalışmalar ve edebiyat eleştirileri bu dönemde yaygın hale gelmiştir.

Kitle Toplumu Kavramı

19. yüzyılda başlayıp, 20. yüzyılda somut olaylar üzerinde yoğunlaşan kitle toplumu kavramı toplumbiliminde şu şekilde anlatılmaktadır: “...birbirleri ile bağlantısız, fakat genellikle benzer ilgi odaklarına yönelmiş olan çok sayıda insanın bir araya gelerek kişisel ilişkilerde bulunduğu toplumdur” (Brockhaus, 1971: 56; Akt. Eraslan, 1993: 139).

Bugün genelde politik anlam taşıyan “kitle” sözcüğü şimdiki halini alması ve şimdiki anlamında kullanılması için uzun bir süre gerekmiştir. “Kitle” kelimesi “birey” sözünden daha çok “elit” sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır (Özkök, 1985: 46).

Birçok toplumbilimci kitle toplumu kavramını kendine özgü bir şekilde yorumlamıştır.

19. yüzyılda Emile Durkheim toplumu *mekanik* ve *organik* toplumlar olmakla iki kategoriye ayıran bir yaklaşım sergilemiştir.

Mekanik toplumda, ortak bilincin bir arada tuttuğu bireyler hem birbirlerine benzerler hem de ortak bilincin bireylerin bilinciyle çakıştığı anlarda mekanik dayanışma oluşur (Özkök, 1985: 55-58; Akt. Eraslan, 1993: 140).

Mekanik toplumun içindeki iş bölümünün ortaya çıkışı bu yapının organik bir yapıya dönüşmesine neden olur. Durkheim'in bahsettiği iş bölümü bir işin teknik alanlarındaki safhalarda uzmanlaşmak değildir. Burada Durkheim, kadın ve erkeğin yaptıkları işlerin ayrılması, babadan oğula geçen işlerde uzmanlaşma vs. gibi toplum içindeki bütünsel bir anlaşmadan bahsetmektedir.

Organik toplumda ise bağlılığı sağlayan şey Durkheim'e göre ortak bilinç değil, karşılıklı bağımlılıktır.

Kornhauser'a göre, kitle toplumu giderek daha genişleyen bir eşitliğin peşinde koşarken otorite yıkılmaktadır. Kornhauser, ayrıca anti-aristokratik yönetim biçimlerinin desteklenmesi ile kitlelere dayanan bir yetki arayışının başlaması ve kitle tarafından yönetilme eğilimlerini kitle toplumunun temel öğeleri olarak nitelendirmektedir (Özkök, 1985: 46; Akt. Eraslan, 1993: 140).

Kitle toplumu kavramından bahsederken Freud, toplumsallaşma, kültür ve uygarlıkta kitlenin önemini vurgulamıştır. Aynı şekilde Alman düşünür Marx da “emekçi kitleler” deyiminde kitle kavramına olumlu yaklaşmıştır (Özök, 1985: 50).

Wright Mills, kitle toplumundaki bireyin başlıca özelliği olarak, bağımsız olmamasının yanında bağımsızlık isteğinin de olmamasını söylemektedir (Wright, 1974: 43).

Kitle toplumu, 1920’lerde ve 1960’larda aktif olarak geliştirilen modernleşmenin (öncelikle kentleşme, medyanın gelişimi, evrensel eğitim, siyasetin demokratikleşmesi vb.) neden olduğu toplumsal dönüşümleri tanımlayan teorik bir modeldir.

Kitle toplumunun bir özelliği, sosyal bağların kopması, bireysel bireylerin izolasyonu, bireysellikten yoksun olmaları, istikrarlı ve evrensel olarak önemli ahlaki değerlerdir. Bir kişinin kişisel statüsü, bir sosyal grup, topluluk, zanaat atölyesi, aristokrat “ışık”, kilise cemaati düzeyinde oluşur. Ancak endüstriyel bir toplumun özelliği olan büyük insan gruplarının sürekli dikey ve yatay hareketleri, komşuluk düzeyini, mesleki, dini iletişimi, “kendi çevrelerinde” iletişimi yok eder ve aile iletişimin ana düzeyi olur. Bir insan, toplumu kendisine eşit derecede benzeyen, aynı mağazalarda giyinen, aynı tren ve tramvaylarda seyahat eden, aynı gazeteleri okuyan ve kendisi gibi tek başına çok sayıda başka bireyler olarak algılamaya başlar.

Bu nedenle, kendini savunma ihtiyacı ulusal devlet düzeyine, tüm toplum düzeyine aktarılır ve siyasi çıkarlar kişisel, özellikle önemli bir karakter kazanır. Ulusal, devlet ihtiyaçlarının böylesine yüksek bir kişisel algısı, herhangi bir çatışmayı (hem devlette hem de uluslararası ilişkilerde) milyonlarca insanın kişisel meselesi haline getirir ve ona özellikle şiddetli, acı verici bir karakter verir. Bu, seçkinlerin atomize edilmiş kitleleri manipüle etmeleri için sınırsız fırsatlar yaratır.

Kitle toplumunun en ayrıntılı sorunu José Ortega y Gasset’in Kitlelerin Yükselişi (1930) çalışmasında incelenmiştir. Kitlelerin “kamusal sahnenin arkasında” olduğu önceki zamanların aksine, şimdi tarihin ön saflarında olduklarını ve bunun Batı Avrupa’da ciddi bir krize neden olduğunu yazmıştır. Ortega y Gasset, insan yeteneklerinin spektrumundaki eşi görülmemiş artışın, dünyanın mekânsal ve zamansal sınırlarının genişlemesinin bir nesilde aniden gerçekleştiğini hatırlamıştır. “Herkes gibi” hisseden ve vasat olduğunu bilen ortalama insan, “sıradanlık hakkını herkese dayatma ve dayatma küstahlığına sahiptir”. Medeniyetin faydalarını çok çabuk benimseyerek, geçmişin kültürünü özümsemekle kalmayarak inkâr etmektedir (Московичи, 1998: 64).

1960’larda ve 70’lerde Daniel Bell ve Edward Shiels, kitlelerin kitle toplumu kurumlarına entegrasyonunu vurgulayarak, sosyal karşıtlıkların üstesinden gelerek ve sosyal olarak daha homojen bir toplum yaratarak kitle toplumu teorilerinin eleştirel hamlesinin üstesinden gelmeye çalışmıştır (Хевеши, 2001a: 26).

Kitle toplumu kavramı 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar zaten yorumlanmış olsa da Nietzsche konuyla ilgili birçok sosyo-psikolojik ve felsefi literatürü gündeme getirmiş ve Ortega’nın Kitlelerin Yükselişi kitabı da böyle bir toplumun çok taraflı yorumunu vermiştir. Ama, kitle toplumu kavramı tam olarak 1950’lerde ve 1960’larda özel araştırma konusu olmuştur. Bunun nedeni, seri üretimle birlikte kitlesel tüketimin benzeri görülmemiş bir ölçekte ortaya çıkmasıdır. Kitle tüketimi, kitlesel arzın hem kaynağı hem de ürünüdür. Çünkü kitlesel talep, kitlesel arzdan ayrılamaz (Бакулев, 2005: 8).

Yüzyılın başındaki toplumsal deneyimi kavrayan M. Scheler, çağdaş yaşamda yaşam koşullarının eşitlendiğini, homojen bir toplumun oluştuğunu, bir kişinin kitlenin bir parçası olduğunu, bireysel niteliklerden mahrum kaldığını belirtmektedir.

Spengler, kültür ve medeniyet bölümünde kitle toplumunu çoğunluğa hitap eden bir toplum olarak değerlendirmektedir. Ona göre kitle, tamamen biçimsiz bir şeymiş gibi görünür, her biçimde, her düzenli bilgiyi nefretle takip etmektedir. Kitleler toplumun iç düşmanı olarak görünür ve Avrupa'nın çöküşü "kitleleşme" sürecinde ifade edilir (Хевеш, 2001b: 3).

Mannheim için kitle toplumu endüstriyel toplumla eş anlamlıdır. Sosyal kurumlar sistemini kontrol edemediği ve düzenleyemediği için liberal demokratik rejimlerin temellerini aşındırır.

Gerçek iktidar ne kültürel ne de ahlaki olanlar tarafından kullanıldığında, onun sözleriyle, temel demokrasi yerini "olumsuz demokratikleşme" almaktadır. Sermayenin, bürokrasinin ve siyasi demagogların sıradan temsilcilerine değer vermektedir.

Weber bürokratikleşmede itaatin kendi içinde bir amaç olarak görüldüğünü ve insanların bürokratik makinenin dişleri olarak görüldüğünü zaten göstermiştir. Kitle toplumu teorisyenlerinin çoğuna göre, devletin toplumu kontrol etme rolünde dramatik bir artış vardır. Sosyal kurumların kendileri, anonim bir kişiyle, bir kişi kitleleriyle, kitlenin bir unsuruyla ilgilecek şekilde örgütlenmiştir (Бакулев, 2005: 5).

1960'larda totalitarizm tehdidi azaldığında ve sınırlı etkiler teorisi popülerlik kazandıkça, medyanın nadiren toplumun düşünce ve eylemlerinde önemli değişikliklere neden olduğunu belirten kitle toplumu teorisine ilgi azalmaya başlamıştır. Aracılı popüler kültür artık anti-demokratik görülmüyordu (Полякова, 2004: 13).

Bununla birlikte, popüler kültür tartışması, özellikle yeni medya teknolojisinin ortaya çıkmasıyla devam etmiştir. Hepsi eski kitle toplumu ve kitle kültürü kavramlarına dayansa da geçmiş yılların aşırı basitleştirilmiş ifadeleri ve eleştirilerini içermiyor. Yeni teorilerde, seçkin yüksek kültür artık diğerleri için standart olarak görülmüyor. Totalitarizm artık kaçınılmaz bir şey olarak görülmüyor. Bunun yerine, medyanın içsel önyargıları, özellikle de yeni kültür biçimleri yaratma söz konusu olduğunda ön plana çıkmıştır. Yüksek kültürü bozdukları ve küçümsedikleri suçlamaları medyadan düştü. Aksine, medya kültürel gelişmeyi kısıtlamakla suçlanmıştır. Medya kültürü gerçekten zayıflatmaz, ancak kültürel süreçte önemli ve bazen ters etki yaratan bir rol oynamaktadır.

Günümüzde hem medya teknolojisini eleştirenlerin hem de savunucularının hataları oldukça açıktır. Kitle toplumu teorisyenleri, medyanın sosyal düzeni hızla yok etme yeteneğini büyük ölçüde abarttılar, ikincisinin gücünün nihayetinde geniş bir izleyici kitlesine erişebilirliğin olduğunu fark etmemiştir. Ancak teknolojinin savunucuları da arabuluculuğun insanlar üzerindeki etkilerini analiz etmeden birçok gereksiz ve hatta zararlı sonucunu küçümseyerek yanılıyorlardı. Modern toplumda medyanın rolü üzerine tartışma devam etmektedir. Medyanın gücüyle ilgili eski sorular tekrar tekrar gündeme gelmektedir (Бакулев, 2005: 176).

Amerikan Kitle İletişim Sosyolojisinde "Kitleler" Sorunu

Amerikan sosyolojisinde kitle iletişimini araştırmak ve toplumun doğasını anlamaya çalışmak için yapılmış çalışmalar II. Dünya Savaşı'nın yaklaşık on yıl öncesini ve sonrasını kapsamakta olan bir dönemdir. Bu zamana kadar Amerikan sosyolojisinde toplumun ne anlama geldiği, onlar arasındaki iletişimin nasıl kurulacağı, nasıl toplum olarak yaşayacakları, genel olarak söylersek bir toplumun nasıl inşa edileceği ile ilgili akademik çalışmalar olmamıştır. Elbette toplum inşası ile ilgili araştırmalar yapılırken öğrenilmesi gereken önemli bir konu da toplumsal iletişim olması gerekmektedir. Çünkü kitle toplumunun inşasında iletişim önemli bir faktördür.

Araştırılması gereken bu konular 1899 yılında ABD'de kurulmuş ilk sosyoloji bölümü olan Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü için hızlı bir şekilde yanıt bulmaları gereken konular olmuştur. Çünkü Chicago şehri 19. yüzyılın sonunda bu topraklara yeni ayak basmış, farklı din, dil ve kültürden olan

milyonlarca insana ev sahipliği yapmıştır. Bu insanları anlamak, onlardan yeni bir toplum inşa etmek ve toplumsal iletişimi temin etmek adına yeni araştırmalar yapmak artık zorunlu hale gelmiştir desek yanılmayız (Scannell, 2020: 18).

Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, toplumsal iletişime psikolojik ve sosyolojik açıdan yaklaşmış ve dolayımlanmış iletişimle ilgilenmiştir. Bu konu ayrıca Columbia Üniversitesi tarafından da araştırılmıştır. Bu okulun üyeleri Chicago Okulu'ndan farklı olarak daha çok saha araştırmalarına odaklanmıştır. Bu sebeptendir ki Chicago Okulu kitle araştırmalarında niteliksel yöntemlerde ün kazanırken, Columbia Okulu niceliksel kitle araştırmalarının öncüsü olarak bilinmiştir (Scannell, 2020: 19).

Columbia Okulu'nun öncü ismi Avusturya'nın başkenti Viyana'da 1901 yılında Yahudi bir ailede doğan Paul Lazarsfeld olmuştur. Doktora eğitimini tamamladıktan sonra çoğu çağdaşı gibi psikanaliz ve siyasetten etkilenmiş, Viyana Üniversitesi Psikoloji Enstitüsü'nde çalışmalar yapmıştır. Lazarsfeld kitleleri ve kitleler arası iletişimi doğru bir şekilde anlamak için daha çok saha araştırmaları yapmış ve uygulamalı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Onun 1930'ların başlarında Marie Jahoda ve Hans Zeisel ile Marienthal'da işsizliğin etkisi üzerine yaptığı çalışma kitleleri anlamak için dikkat çekici bir araştırma niteliğindedir. Çalışmada, yetişkin erkek nüfusun çoğunun işsiz olduğu, Avusturya'da yerleşen bir işçi kasabası olan Marienthal'da olan bu işsizliğin toplumu nasıl etkilediği ölçülmeye çalışılmıştır. Lazarsfeld ve meslektaşları bu araştırmada iki önemli soruya cevap bulmaya çalışmıştır: İşsizlik toplumun bireylerini daha da radikalleştirmiş miydi yoksa onları daha duyarsız hale mi getirmişti? Araştırma sonucu olarak kitlenin daha duyarsız hale geldiği ortaya çıkmıştır (Scannell, 2020: 19-20). Kitleleri anlamak adına böyle bir araştırma ortaya koymak daha sonra Lazarsfeld'in kariyerini olumlu yönde etkilemiş ve sonuç olarak 1933 yılında onu Amerika'ya getirmiştir.

Amerika'da Columbia Üniversitesi profesörü Robert Lynd'in yardımı ile Newark Üniversitesi'nde iş bulan Lazarsfeld, kitle araştırmalarına burada devam etmiştir. Radyoyla ilgili Rockefeller Vakfı tarafından finanse edilen büyük bir projeye başlamasıyla projenin partnerleri olan Princeton Üniversitesi'nden Hadley Cantril ve Columbia Broadcasting System'in araştırma direktörü Frank Stanton ile de tanışmıştır. Proje gittikçe genişlemiş ve gelişmiş, araştırma merkezinin adı ise Columbia Uygulamalı Toplumsal Araştırmalar Merkezi olmuştur.

Paul Lazarsfeld, dönemin seçkin araştırmacılarından olan Theodor Adorno, Elihu Katz, Robert Merton, David Riesman ve Bernard Berelson ile çalışarak kitleler sorununu çözmeye çalışmıştır. O aynı zamanda kitle toplumu ve kitleler arası iletişimi iyi bir şekilde araştırabilmek için yeni araştırma yöntemleri geliştirmiştir.

Lazarsfeld, büyük radyo projesinin radyonun müzik üzerindeki etkisini ölçmek için yapılan araştırmaları yönetmek için Horkheimer'in tavsiyesiyle Theodor Adorno'yu getirmiştir. Lakin sonradan onun işinden memnun kalmamış ve onu projeden uzaklaştırmıştır. Bunun bir sebebi araştırma yöntemlerinin farklı olması gösterilebilirse, diğer bir sebebi de Adorno'nun daha kendisinin Amerikan toplumuna uygunlaşmadığını söyleyebiliriz. Lazarsfeld ise Adorno'dan farklı olarak tam bir Amerikalı gibi düşünmüş ve davranmıştır. Toplumu anlamak ve anlatmak için bunun çok büyük önemi olduğunu belirtmek gerekir.

Lazarsfeld'in kitleleri anlaması için en önemli araçlardan biri radyo olmuştur. O, toplumun radyo programlarına olan tepkisini izleyerek bu programların kitleleri nasıl etkilediğini incelemekle kitleleri çözmeye çalışmıştır. Bu konudaki önemli çalışmalarından biri "Paniğin Psikolojisi Üzerine Bir Çalışma" başlıklı araştırmasıdır. Lazarsfeld'e göre gazete okuru ve film izleyicisinden farklı olarak, radyo dinleyicisi "en modern sosyal grup"tur (Scannell, 2020: 32).

Yazarı Lazarsfeld olan ve Radyo Araştırma Ofisi tarafından yayınlanan Radyo ve Basılı Sayfa isimli kitap kitlelerin durumuna yönelik kaygıları anlatan ilk büyük kapsamlı çalışmadır. Radyo araştırmalarına dair bir giriş kitabı olan bu çalışma yeni oluşmuş bir araştırma alanından ve bu alanda varlık göstermek için gerekenlerden bahsetmektedir. Lazarsfeld, kitapta birbiriyle ilişkili üç araştırma yönteminden bahsetmektedir: 1. Program içeriklerinin analizi, 2. İzler kitleyi araştırma analizi, 3. “Doyum Çalışmaları”. Lazarsfeld’in bu çalışmasında ana sorusu, “radyonun ciddi bir iletişim aracı olup olamayacağı olmuştur” (Scannell, 2020: 36).

Bu çalışmada radyo programları dinleme açısından toplumdaki bireyler arasında ciddi bir farkın olduğu ortaya çıkmıştır. Şöyle ki kültürel ve ekonomik sermayesi daha çok olan bireyler daha ciddi programlar dinlerken, nispeten daha az eğitilmiş ve kültürlü fertlerin ciddi programları daha az dinlediği tespit edilmiştir.

Kitleler sorununun yanıtını radyo çalışmalarında arayanlardan biri de Herta Herzog olmuştur. O, Paul Lazarsfeld’le birlikte ciddi radyo programlarından biri olan Professor Quiz hakkında araştırma yapmıştır. Herta Herzog’un araştırmaları, radyo programların “doyumlar yaklaşımı” ile incelenmesinin başlangıcı olmuştur. Bu yaklaşım dinleyicilerin radyoyu neden dinlediklerini anlamaya çalışmaktadır da diyebiliriz. Farklı kültürel ve ekonomik sermayeye sahip insanlar farklı amaçlar için radyo dinlemektedir. Örneğin, bazıları sadece eğlenmek için radyo dinlemeyi tercih ediyorsa, bazıları eğitim amaçlı ve daha çok şey öğrenmek adına radyo programları dinlemektedir.

Fransız sosyolog Pierre Bourdieu’nün tam olarak bu konuyla ilgili bir fikrine değinmenin yerinde olacağı kanaatindeyim. Bourdieu’ya göre aslında toplumdaki bireylerin hayatları boyunca tüm faaliyetleri onların habitusunu ve dolayısıyla kültürel ve ekonomik sermayelerinin de dahil olduğu simgesel sermayelerini oluşturmaktadır (Swartz, 2011: 273).

Bu yorumdan yola çıkarak Herta Herzog’un doyumlar yaklaşımı ile araştırdığı radyo dinleyicilerinin farklı habituslara ve simgesel sermayeye sahip bireyler olduğunu ve simgesel sermayenin azalmasının aynı zamanda dinledikleri radyo programların kalitesinin de azalmasıyla sonuçlandığını söyleyebiliriz.

Herzog, aynı zamanda halktan kadın dinleyiciler için radyonun ne anlama geldiğini araştıran ilk araştırmacı olmuş ve ampirik çalışmalarla kadınların radyo programlardan elde ettikleri doyumları yorumlamıştır (Scannell, 2020: 38).

Amerikan kitle iletişim sosyolojisinde “kitleler” sorununu ele alan bir diğer ünlü kuramcı ise Robert Merton. Asıl adı Meyer Schkolnik olan Merton’un aile Rusya’dan Philadelphia’ya göç etmişlerdi. Genç yaşlarından Avrupa sosyolojisinde uzmanlaşmış Merton, çevirdiği çalışmalarla Avrupa toplumsal düşüncesini Amerika’daki akademik okurlar için erişilir hale getirmişti. 17. yüzyıl İngiltere’inde “Bilim, Teknoloji ve Toplum” başlıklı başarılı doktora tezi Merton’un Avrupa sosyolojisi ile ilgili önemli bir çalışmasıdır. İkinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş süresince Avrupa’dan Amerika’ya göç eden ve “Yeni Dünya” arayışında olan bu kitleleri çözmek adına Avrupa sosyolojisini derinden anlamak gerekmektedir. Bu bakımdan Merton’un doktora tezi ona bu alanda ünlü isimlerden biri olmaya yardımcı olmuştur. İlk büyük sosyoloji araştırmalarını ise Harvard Üniversitesi’nde aldığı doktora eğitiminden sonra Talcot Parsons’la birlikte yapmıştır (Scannell, 2020: 77-78).

Merton’un sosyoloji alanındaki önemli çalışmaları daha çok Avrupa’daki savaş (İkinci Dünya Savaşı) dönemine denk gelmektedir. 1941 yılında Columbia Üniversitesi’ne gelerek Paul Lazarsfeld’le tanışması, onun daha sonra kitle iletişim alanında yaptığı dönemin ünlü şarkıcılarından

Kate Smith'in katıldığı ve Amerikan hükümetinin çıkardığı savaş banolarını satmak amacı taşıyan canlı radyo programından bahseden örnek bir olay incelenmesi ile sonuçlanmıştır.

Robert Merton, yapısal işlevselciliğin klasiklerinden biri olarak kabul edilir. Merton'un yapısal işlevselcilik teorisinin temel kavramları "işlev" ve "işlevsizlik"tir. Merton'a göre işlevler, belirli bir sistemin kendi kendini düzenlemesine veya çevreye uyarlanmasına hizmet eden, işlev bozuklukları ise belirli bir sistemin kendi kendini düzenlemesini veya çevreye uyumunu zayıflatan gözlemlenebilir sonuçlardır.

Belirtmek gerekir ki Merton, kitleler sorununu ele almayı hedeflediği çalışmalarda ilk başlarda daha çok teorik olarak çalışmıştır. Uygulamalı araştırmalardan uzak durmaya çalışsa da Lazarsfeld üstün ikna yeteneği ile Merton'u bu tip araştırmalarda birlikte çalışmaya ikna etmiştir.

Merton'un kitleler sorununu ele alma yöntemi de dikkat çekicidir. Örneğin, Kate Smith çalışmasında üç yöntem kullanmıştır. Bunlardan birincisi, yayını içerik analizine tabi tutmak, ikincisi yayını dinleyen kişilerle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirmek ve sonuncusu yaklaşık 1.000 kişilik örnekleme yapılmış anket yöntemleridir (Scannell, 2020: 80).

Aslında, Merton'un sınırlı sosyal fenomen alanlarına odaklanan orta düzey teoriler geliştirerek teorik ve ampirik araştırma arasındaki boşluğu kapatmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

Bugün bile kitlesel iletişim araştırmalarında bu yöntemlerin kullanılıyor olması Merton'un araştırmalarının tutarlılığını göstermektedir.

Merton, Kate Smith çalışması ile ilgili genelleyici bir yorumla "ikna çalışması" olarak bahsetmektedir. Ona göre ikna çalışmasının propagandadan farkı iki taraflı ve interaktif olmasıdır (Scannell, 2020: 81).

Amerikan kitle iletişim sosyolojisine katkı sağlamış kuramcılarında biri de Elihu Katz'dır. Lazarsfeld'in doktora sonrası öğrencisi olan Katz'ın "parlaması" 1955 yılında yayınlanan "Kişisel Etki" adlı kitabıyla olmuştur desek yanılmayız. On yıl önce (1945) Lazarsfeld'in C. Wright Mills'le başladığı ama fikir ayrılıklarından dolayı durdurup bir kenara attığı çalışmalarının ilkin verileri esasında yazılmış bu kitapta Katz, kitle iletişim araçlarının etkilerine yeni bir odak noktası sunmuş ve örneklem olarak aldığı ABD'nin orta batısında yerleşen bir grupta bu etkinin seyrini izlemiştir (Scannell, 2020: 103).

Katz'ın Kişisel Etki kitabı kitleleri anlamak adına çok önemli bir çalışmadır. Kitap, gündelik yaşamdaki sosyalleşmeyi ele alma bakımından öncüdür.

İngiliz Edebiyatı ve Kültürel Çalışmalarında Kitleler Sorunu

Yirminci yüzyılın başlarında İngiltere, Avrupa'nın diğer ülkelerinden ve ABD'den farklı olarak kendisinin sosyolojisini geliştirememiştir. Almanya'da bu boşluğu Weber, Fransa'da Durkheim, İtalya'da Pareto, Amerika Birleşik Devletleri'nde Parsons doldurmuştur. İngiltere ise bu boşluğu dolduracak birisi yoktu.

Başından beri İngiliz burjuvazisi entelektüel hakından feragat etmişti. Toplum bütün olarak sorgulanmıyordu. İngiltere kendi toplumunu oluşturmakla birlikte, başka bir yerden bu toplumu ithal de edememiştir. O dönemde ABD'de ise Avrupa'dan göç eden ve Amerikan toplumu ile ilgili sağlam araştırmalar üreten göçmen entelektüeller bulunmaktaydı (Scannell, 2020: 112).

İki savaş arası dönemde İngiltere'ye de göçmen entelektüeller akın etmiştir ancak İngilizlerin buna tepkisi Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gibi olmamıştır. Anderson'un "beyaz göçmenler" olarak tanımladığı bu muhafazakâr entelektüeller İngiltere'nin kültürel yaşamının hemen her alanında önemli konuma yükselmiş, akademide hâkim hale gelmiştir (Scannell, 2020: 113).

Bu muhafazakâr entelektüel göçmenlerin hemen hepsi İngiltere'ye kargaşaların şiddetle devam ettiği ülkelerden kaçarak gelmişlerdi. İngiltere düzen ve geleneklerine kısa zamanda uyum sağlayarak İngiliz kültürünü yücelten bu entelektüeller yerliler tarafından toplumsal kabul gördüler. Anderson, İngiltere'nin sadece iki alanda göçmen entelektüellere yenik düşmediğini belirtmiştir. Ona göre, bu alanlardan biri ekonomi, diğeri ise edebiyat eleştirisiydi. Ekonomi alanına bazı sızmalar olsa da edebiyat eleştirisinde İngiltere'de o dönemde rakipsiz tek isim Cambridge Üniversitesi Dowling Koleji'nin hocası Frank Leavis'di.

Leavis, edebiyatın, sanayi öncesi dönemin kültürel geleneklerini korumak ve teknokratik medeniyetin maneviyat eksikliğine karşı, toplumun ahlaki iklimini, simgelerini ve değerlerini oluşturmak için tasarlandığına inanıyordu (Ортолахо, 2005: 12).

İngiltere'de neyin edebiyat olup olmadığı ayırımını ilk defa yapan Leavis'tir. Modern edebiyata ilgisi ile bilinen Leavis orta çağcı olmamıştır. En meşhur eseri olan "Büyük Gelenek" başlıklı kitabında İngiliz romanında modern kanonu oluşturan eserleri ve romancıları incelemiştir. Leavis'in listesinin garipliği İngiliz edebiyatının en büyük romancısı olarak görülen Charles Dickens'i kapsamamasıydı. Sonradan Dickens ve Lawrance gibi büyük romancılar kitapta yerini almıştır. Leavis'e göre seçtiği romancıların asıl farkı eserlerinde gösterdikleri ahlaki ciddiyet olmuştur (Scannell, 2020: 117-118).

Leavis, eşi Queenie ile birlikte kitle kültürü üzerine çalışmalar yapmıştır. Popüler romanlar hakkında Queenie, Kurmaca ve Okurlar isimli bir çalışma yaparken, Frank Leavis ise doktora tezini Gazetecilik ve Edebiyat: İngiltere'de İkisi Arasındaki İlişkiye Dair Tarihsel Bir Çalışma başlığı ile yapmıştır (Scannell, 2020: 119).

Leavisler daha sonra bu çalışmalarını derleyerek kısa bir zamanda Kitle Medeniyeti ve Azınlık Kültürü isimli bir çalışma ortaya koysalar da bu çalışmaları başarılı bulunmamıştır. Leavis eski öğrencilerinden biri olan Dany Thompson'la Kültür ve Çevre çalışmasını kaleme almıştır. Bu çalışma ise Leavis'in modern kültürle ilgili düşüncelerini daha açıklayıcı ve ika edici bir şekilde ortaya koymuştur.

İngiltere'de kitlelerden bahsederken İngilizce eğitiminden söz etmek gereklidir. 20. yüzyılın başlarında üniversitelerde bile ilgilenilmeyen bir alandı. Daha sonra "İngilizce Vakfı" isimli bir lobi grubu talebi ile İngilizce, eğitimin merkezine yerleştirilmeye başlamıştır. Vakıf, işçi sınıfından olan kitlelerin de İngilizce okuma yazma öğrenmesini istemekteydi. Çünkü herkesin çalışabilmesi için okuryazar olması şarttı. Başka bir deyişle, kapitalizm fabrikalarda çalıştırmak üzere okuryazar kitlelere ihtiyaç duymuştur (Scannell, 2020: 115).

Aynı zamanda İngilizce eğitimin kitleler sorunu ile ilgili bir diğer önemi sınıflar arası uçurumu kapatmak amacı gütmesidir. Şöyle ki sınıfsal farkları kapatmak için ortak bir kültüre, dolayısıyla ortak bir dile ihtiyaç vardı. İngilizce eğitimi bu sorunu çözebilecek bir işçi sınıfı isyanını önleyebilirdi.

Leavis'in destekçileri, İngilizce eğitime "ciddiyet" getirdiğini ve bazı İngiliz ve Amerikan üniversite ekollerinin onun örnekleri ve fikirleriyle şekillendiğini söylemiştir.

Edebiyat eleştirmeni John Gross ise Leavis'i "sıgılık, sivri dillilik, kahkaha", "çarptırma, ihmal ve büyük abartı" ile suçlamış ve "öğretilerinin genel etkisinin dini veya ideolojik bir mezhebin birçok özelliğini elde etmek için hesaplandığını" söylemiştir (Ортолахо, 2005: 14).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere kültürel çalışmalarında ün kazanan Richard Hoggart ve Raymond Williams, Leavis'i çağdaş İngiliz kültürünü edebi alana hapsedmekle suçlamıştır.

Hoggart ve Williams işçi sınıfının mensubu olmuş, daha sonra eğitim alarak yükselmiş ve nihayet İngiliz kültürel çalışmalarının o dönemdeki en ünlü iki ismi olmayı başarmışlardır. Her ikisi

eserlerinde geçmişe dönüp bakarken geçtikleri o zorlu yolları hatırlamış ve sınıfsal farktan şikâyet etmiştir.

Her iki araştırmacının işçi sınıfı kökenli olması gelecekteki çalışmalarının da işçi sınıfının durumu üzerine olması ile sonuçlanmıştır.

1950'lerin başlarında ilk olarak Hoggart'ın eseri olan "Okuryazarlığın Kullanımları" çalışması yayınlanmıştır. Çalışmadaki temel iddia bulvar gazeteciliği ve ucuz romanların işçi sınıfı mensuplarında bıraktığı olumsuz etkiyi göstermesi olmuştur.

O yıllarda işçi sınıfı mensupları 19. yüzyılın ortalarındaki işçi sınıfı ile hemen hemen eşit durumlarda olmuştur.

1950'lerden itibaren ise İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkmış İngiltere'de işsizlik sorunu hızla çözüme kavuşmaya başlamış, hayat standartları yükselmiş ve ekonomik güvenlik sağlanmış (Scannell, 2020: 124-125).

İngiltere'nin 1950'li yıllarında "kitleler" sorunu şu şekilde özetlenebilir: Ülke ekonomisinin güvenilir bir seviyeye ulaşması sonucunda kitlelerin de ekonomik sermayesi yükselmiş ve sonuç olarak kültürel sermayelerine zaman ayırabilecekleri bir ortam oluşmuştur.

Toplumun kültürel sermayesini yükseltmek amacı ile Eğitim Derneği tarafından işçi sınıfına ders verenlerden biri de Hoggart olmuştur.

Williams da bu dönemde kültürel çalışmalarını sürdürmüş ve işçi sınıfı üzerine önemli araştırmalar ortaya koymuştur. "Uzun Devrim" eserinde, kendinden bahseden Williams, kendini savaştan sonra İngiltere'de eğitim yoluyla sınıf değiştirmiş birisi olarak tanımlar.

Raymond Williams'ın aynı dönemde kaleme aldığı en meşhur eseri "Kültür ve Toplum"dur. Williams'ın bu çalışmasında toplum kelimesini sınıf olarak da algılamak mümkündür (Scannell, 2020: 131).

Williams, Kültür ve Toplum kitabında İngiltere'deki fabrika kapitalizmi ve üretimin artması ile yaşanan sanayi devriminden ve demokrasi için verilen mücadeleden bahsetmiş ve bu olayları İngiliz edebi kültürü odağında tarihsel bir şekilde değerlendirmiştir. Bu eserinde Williams'ın Marksizm'den ve Leavis'in edebiyat eleştirisinden etkilendiğini belirtmek gerekir.

İngiliz kültürel çalışmalarındaki önemli kuramcılardan biri de Stuart Hall'dur. 1968-1979 yılları arasında Birmingham Üniversitesi'nde Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi'nin müdürü olan Hall, öğrencileri için sık sık kuram seminerleri düzenlemiştir (Scannell, 2020: 228). O, çalışmalarını okuyanları adeta medya üzerine düşünmeye zorlar. Yaptığı kültürel çalışmalarda da daha çok medyayı anlamaya ve anlatmaya çalışan Hall, aynı zamanda medyanın (özellikle o dönemin en yeni medya aracı olan televizyonun) toplum üzerindeki etkisini ve bu etkinin nasıl bir yaklaşımla araştırılması gerektiğini incelemiştir.

Hall'ın, kültürel çalışmalara miras bıraktığı en önemli fikir "ideoloji"dir. Bunun yanı sıra Kodlama/Kod açımı (K/K) çalışması da her ne kadar "bitmemiş" bir çalışma olarak görünse de medya çalışmalarında önemli bir makaledir.

Stuart Hall, K/K kuramı ile eleştirel yaklaşımlara ve kitlelerin konumlandırılmasına farklı açıdan bakmıştır. O, alıcı kitlenin pasif olduğuna dair ön kabule karşı gelmiş ve gönderilen iletilerin birtakım süzgeçlerden geçtiğini iddia etmiştir (Şeker ve Şimşek, 2012: 112).

SONUÇ

Amerikan kitle iletişim sosyolojisinin ve İngiliz kültürel çalışmalarının bir dalı, aslında günümüzde medya çalışmaları olarak gördüğümüz akademik çalışmaların başlangıcıdır.

Günümüzde hem medya teknolojisini eleştirenlerin hem de savunucularının hataları oldukça açıktır. Kitle toplumu teorisyenleri, medyanın sosyal düzeni hızla yok etme yeteneğini büyük ölçüde abartmıştır. İkincisinin gücünün nihayetinde geniş bir izleyici kitlesine erişilebilirliğin olduğunu fark etmemiştir. Ancak teknolojinin savunucuları da arabuluculuğun insanlar üzerindeki etkilerini analiz etmeden birçok gereksiz ve hatta zararlı sonucunu küçümseyerek yanılıyorlardı. Modern toplumda medyanın rolü üzerine tartışma devam etmektedir. Medyanın gücüyle ilgili eski sorular tekrar tekrar gündeme gelmektedir.

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında değişen sanayileşme ve kentleşme süreçlerinde Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin görünümü büyük ölçüde kitle iletişim araçları da dahil olmak üzere yeni teknolojilere dayanıyordu. Telgraf ve telefon gibi yeni iletişim teknolojileri hemen fark edilmiş ve takdir kazanmıştır. Önce iş dünyası, sonra da tüm nüfus tarafından benimsenmiştir.

O zamanlar kitle iletişim sistemi yeni şekilleniyor olsa da insanlar zaten günlük gazetelerin, filmlerin ve radyo yayınlarının kendilerini, çocuklarını ve komşularını nasıl etkilediğinden endişe ediyorlardı. Sosyolojik teoriler (öncelikle Auguste Comte, Herbert Spencer, Ferdinand Tönnies ve Emile Durkheim), ortaya çıkan sosyal sistemin karakteristiği olan kişisel olmayan insan ilişkileri biçimi olarak kitle kavramını ön plana çıkardılar, kitle toplumunun temel hükümlerini ve buna göre kitle toplumunun temel hükümlerini geliştirdiler.

Amerika Birleşik Devletleri'nde kitle iletişim sosyolojisinde "kitleler" sorunu 1930'ların ortasından 1950'lerin ortasına kadarki yaklaşık 20 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. 1930'larda Avrupa'da yaşanan toplumsal ve ekonomik sorunlar Avrupa'dan Amerika'ya göçmen akınları ile sonuçlanmıştır. Bu göçmenlerin içinde ise entelektüellerin de olması ABD'nin göçmenleri anlama sorununu çözmekte yardımcı olmuştur. Avrupa'dan Amerika'ya göç eden entelektüeller Amerikan yaşamına uyum sağlayarak göçmenlere örnek olmakla birlikte, bu adapte sürecini kolaylaştırmak için Amerikan kitle iletişim sosyolojisinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır.

İngiliz edebiyatı ve kültürel çalışmalarında ise "kitleler" sorunu İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, yaklaşık 1930'lu yıllarda Leavis ile başlamış ve Hall'ın 1970'lerde yaptığı kültürel çalışmalara kadar devam etmiştir. Sanayi devriminden beri işçi sınıfının değişmeyen durumu ile ilgili çalışmalar daha çok dikkat çekmektedir. Hoggart ve Williams gibi işçi sınıfı kökenli araştırmacıların kitleler sorununa yaklaşımındaki hassasiyetin onların geçmişlerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Brockhaus, F.A. (1971). Brockhaus Enzyklopaedie in 20 Bänden

Eraslan, P. (Ekim,1993), Kitle Toplumunun Kültürel Yapısı ve Günümüz Açıklama Biçimi Olarak Magazin Söylemi, Marmara İletişim Dergisi, Sayı 4.

Özkök, E. (1985). İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü, Ankara, Tan Yayınları

Scannell, P. (2020). Medya ve İletişim. (Çev: Taş, O. Ve Sümer, B.), Ankara: Ütopya Yayınevi

Swartz, D. (2011), Kültür ve İktidar, İstanbul: İletişim Yayınları

Şeker, T., Şimşek, F.(07.02.2012). Kodlama-Kodaçımı Bağlamında Muhteşem Yüzyıl Dizisinin Lise Öğrencileri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Alımlama Analizi, Selçuk İletişim Dergisi

Tokgöz, O. (2020). Siyasal İletişimi Anlamak, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları

Wright, C. M. (1974). İktidar Seçkinleri, Ankara, Bilgi Kitapevi

Бакулев, Г. П. (2005). Массовая Коммуникация: Западные Теории и Концепции, Moskova, Аспект Пресс.

Московичи, С. (1998). Век Толпы, Moskova

Ортолано, Г.(2005). Ф. Р. Ливис, Наука, и утомительный кризис современной , История науки, 43:161 - 85

Полякова, Н. Л. (2004). XX век в Социологических Теориях Общества, Moskova

Хевеши, М.А. (2001a). Массовое Общество в XX веке, Moskova

Хевеши, М.А. (2001b). Толпа, Массы, Политика, Moskova

EXTENDED ABSTRACT

The development of communication technologies starting the second half of the 19th century, the problem of the masses in the world has moved to a new dimension since the beginning of the 20th century.

In this study, the approach to the problem of the masses in American Mass Communication Sociology and British Literature and Cultural Studies is discussed.

In the first part of the research, which will consist of three parts, firstly the concept of mass society will be examined. The answers will be explained to questions such as “What is a mass?”, “How did the current meaning of the expression of mass come about?”. Accordingly, it will be examined how the term “mass” is interpreted by sociologists. Finally, the views of theorists who have done research on this subject will be given on their perspective of the masses.

Ideas of mass society were particularly popular among media theorists in the 1930s and 1940s in Europe, where adherence to traditional lifestyles and high culture was stronger. American media researchers have been more skeptical of the absolute power of the media. The world events that took place at that time confirmed the reality of the ideas of mass society at first glance. Various reactionary and revolutionary forces began to use mass media intensively in their struggle for political power.

In the second part of the study, the problem of “masses” in American Sociology of Mass Media will be discussed. Studies in American sociology to investigate mass communication and try to understand the nature of society are a period that covers about ten years before and after World War II. Until this time, there have been no academic studies on what society means in American sociology, how to establish communication between them, how to live as a society, and, in general, how to build a society. For this reason, a general examination of how the famous members of the sociology of American mass media such as Lazarsfeld, Cantril, Herzog, Merton, Katz handled the problem of "masses" will be presented.

Finally, the Problem of Masses in British Literature and Cultural Studies will be examined in the third part of the study. At the beginning of the twentieth century, England, unlike other European countries and the USA, could not develop its own sociology. This gap was filled by Weber in Germany, Durkheim in France, Pareto in Italy, and Parsons in the United States. In England, how this gap is filled, the way they describe the masses, how they approach the problem and the studies of theorists such as Leavis, Hoggart, Williams, Hall will be evaluated.